

Потрібно мати на увазі, що етична складність притаманна абсолютно всім інноваціям, які виникають у процесі еволюції, особливо якщо їх можна політизувати – від етики «прав людини» до біополітики. І єдиний вихід тут лише у процесі вільного та демократичного осмислення цих явищ. Вертаючись до вищезгаданої Саудівської Аравії – коли у країні досі жінки не мають вільного виборчого права, реальної політичної дієздатності, усі інші інновації виглядають лише як спроба формування прогресивного іміджу перед світом.

І стосовно потенційних загроз. Вони знову ж таки характерні для всього прогресивного, всього, що відбувається на наших очах. Це особливо популярний образ у масовій культурі – від «Термінатора» Джеймса Кемерона до «Вона» Спайка Джонса. Різні історії, але схожа суть – потенційно штучний інтелект може перевершити свого творця. Мабуть найкраще і найефектніше в історії кіно цю ідею зобразив Стенлі Кубрик у легендарному фільмі «Космічна одиссея 2001 року». Цією метафорою просякнута вагома частина даного феномену, на ньому весь страх і ґрунтується. Страх поки лише потенційний, на що залишається і сподіватися.

Підсумовуючи варто зауважити, що осмислення проблематики штучного інтелекту політики та політиками, нас під їх впливом, політизація цього феномену загалом, мало чим відрізняється від осмислення будь чого іншого. Політика тісно пов'язана із усім, що потребує оцінки, оскільки це є інтересом людини загалом. Відповідно і сценарії тут чітко простежуються – від схвалення та позитивних оцінок до панічної критики. Як це відбувається завжди. І буде відбуватися.

ІДЕОЛОГІЯ ЯК ФОРМА РАЦІОНАЛЬНО-ІРРАЦІОНАЛЬНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО БУТТЯ

Валерій Денисенко

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії політичної науки
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Суттєве значення у формуванні та втриманні ірраціонального в сенсі людського буття відіграє ідеологія. Ця специфічна форма теоретичного відображення та пояснення дійсності почала класично оформлятися (у повному розумінні поняття) лише в новоевропейській історії. З нашого погляду, пояснити її як результат структурованої свідомості – «колективне уявлення» (прояв, а не причина), «деформоване уявлення», тобто як своєрідний осад в системі символічних форм вияву людської раціональності – буде недостатньо, адже тут не розкривається механізм формування феномену. А дослідити цей механізм необхідно, тому що однозначно як систему раціональних чи ірраціональних знань ідеологію, на нашу думку, трактувати неможливо. Вона містить у собі обидва способи пізнання дійсності (як раціональний, так і ірраціональний), вона ж детермінує адекватні їм способи її практичного відтворення.

Масова свідомість не має логічного зв'язку. Виступаючи загальною, ніби зовнішньою формою свідомості, вона створює в собі містичний зв'язок, де виявом останнього є «співпричетність». У цьому контексті важливо включити до сфери дослідницькою інтересу інституційні основи ідеології, суб'єктів її продукування. Поруч з цим – зосередити

увагу на її теоретико-пізнавальній функції в сенсі раціонально-ірраціональних меж відображення соціального буття.

Ірраціональність ідеологічного змісту виникає у перервних, логічно нелінійних актах історії з її випадково поєднаними віхами. В дискретності альтернативних, критичних, неупорядкованих можливостей губиться початковий і розгорнений у неперервності іманентний логічний принцип буття (хоча випадковість поєднання історичних моментів вибудовує свою логіку, але ця логіка ірраціонально алогічна). Така історія домінує (бо вона єдино зрима) над принципами логіки і з основ її розгортання та пояснення вибудовується теоретичне обґрунтування (інтерпретація), що стає заміником логіки з її розгорнутою системою законів та закономірностей. Ця інтерпретаційна теоретична ідея претендує на об'єктивність, достовірність, майже фотографічність, а тому одномірно безальтернативна. Звідси, до речі, бере свій початок ідеологія тоталітарного типу, заснована на утвердженні пріоритету теоретичної ідеї, що також зазіхає на об'єктивність, науковість знання, декларує віднайдення своєрідної універсальної «найрозумнішої істини», що підіймається над живою, вільною особистою свідомістю в наповненості її світосприйняття.

Так, на наше переконання, ірраціональні критерії ідеології потрібно шукати в ірраціональних засадах одного з пластів об'єктивності – історії, коли її перервність, алогічність, одномірна здійсненість, відірваність від внутрішніх логічних детермінантних принципів буття сублімує в систему своєї специфічної теоретичної інтерпретації. Ця самоактуалізація в історію є своєрідною компенсацією за нереалізованість, в основному, в тих альтернативних можливостях, які вкладені у принципи логіки, що ніби започатковували та визначали наперед можливості, долю.

Руйнування логічної та заміщення історичної детермінованості як самодостатньої може бути покладене в основу розриву (точніше було б говорити про з'яву випадкових, неадекватних усієї цілісній системі цього ряду елементів) логічної лінії «мета – засоби – технологія – результат». А виникає це, ми вважаємо, у результаті невідповідності між загально-логічними принципами буття і конкретно-історичними одномірностями їх вияву, що може призвести до абсолютизації значимості історичної форми над логікою змісту. Така розірваність або механічне поєднання структурних складових цілісного процесу дії (в будь-якій сфері буття) спокушає до спроби завершити в якийсь спосіб цю лінію, що перестає органічно вибудовуватися в цілісний процес, виправдавши чи засудивши вияв неспроможності. Основою, яка компенсує неадекватність у цьому ланцюжку, може виступати ідеологія, що відіграє роль інтегратора неоднорідності, а тому ніби створює штучну логіку для можливого впорядкування людської дії. В цьому сенсі вона стає абсолютною цінністю і набуває ірраціональних форм. Як підкреслює К. Ясперс, ідеологія слугує думуючому суб'єктові абсолютною істиною, на засадах якої він вибудовує власну концепцію світу і своє місце в ньому; цим самим суб'єкт здійснює самообман, що є необхідним для виправдання себе, для прикриття своїх справжніх намірів, аби у той чи інший спосіб уникнути потрібних рішень, виходячи з власної користі в цій ситуації.

У Новий час неоднозначну роль щодо становлення ідеологічних форм мислення відіграв сциєнтизм. Абсолютизуючи раціоналізм, він разом з тим стверджував ірраціоналізм. Як наслідок, один із чинників формування ірраціональних засад ідеології лежить в основі механізму творення системи знань – у самому раціоналізмові. Останній може виявлятися в ірраціональних формах:

а) як саме відчуження, коли відбувається ідеальне конструювання раціонального, яке доводиться до формалізовано-алгоритмічних форм (така конструкція знань виступає вже не як відображення дійсності, а як самоцінна ірраціональна формула, у відповідності

з якою мусить узгоджуватися дійсність. В основі відношення такої надсистеми знань до дійсності лежить тоталітарний принцип, а тому вона виконує своєрідну функцію детермінації тоталітарної системи ідеології);

б) як точний відбиток дійсності, «тверезе» мислення, розуміння дійсності, «якщо вона є насправді», що не спонукає до вияву принципів та формування теоретико-понятійної системи знань про цю дійсність. Подібне «вписування», «втрапляння» в логіку буття дійсності детермінує специфічну конформістську свідомість, адже відкриття, розуміння об'єкта – це певне пристосування до нього без усякої можливої логіко-теоретичної деструкції заради пізнання. В руслі такої «епістемологічної» системи вибудовує свою теорію ідеологія, адже тут задаються основні ірраціональні координати останньої: символізм, алгоритмічність, відчуженість надпонять від принципів буття та буквально предметне «втягування» дійсності в спрощену конструкцію теорії, що розрахована на ніби розпредмечувану функцію здорового глузду.

Коли основа певної концептуальної позиції, її вихідні передумови перетворюються в неперехідні істинні цінності, а їх зміст повністю ототожнюється з реальністю, відбувається догматизація. Раціональність перестає бути відкритою формою і замикається на собі і цим самим абсолютизується, перетворюючись в ірраціональність, і стає ідеологією.

Раціональність, що самоактуалізувалася в закритій формі існування – ідеології, об'єктивуючись, продовжує стверджувати себе в системах соціальних відносин та влади і стає основою конструювання знову ж таки згаданого нами вище тоталітаризму. Тоталітаризм, у свою чергу, становить собою дедалі наростаючий рівень уніфікації всіх форм вияву людського життя в різних його вимірах – господарському, політичному, культурницькому тощо: це рівень всебічної регламентації та раціоналізації праці, поведінки, міра зруйнування багатоманітних зв'язків у суспільстві, атомізації соціуму, перетворення його в «натовп однаків» та підкорення кожного індивіда одному центру соціальної та політичної влади". Що зрештою постає у кінцевій іпостасі гострого ірраціоналізму.

ПРИНЦИП КОРИСНОСТІ ЯК ОСНОВА РАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УТОПІЇ ТА АНТИУТОПІЇ

Галина Іленьків

*аспірант кафедри теорії та історії політичної науки
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Утопія, будучи системою специфічною, системою, яка базується на строгому домінуванні раціональності у всьому, є побудованою з дотриманням певних принципів, що і визначає її як окреме явище політичної думки. В цьому плані як передвісниця Просвітництва утопія спирається на людську раціональність як на найважливішу засаду як організації політичного життя, так і його пізнання. Тобто, принципи раціоналізму реалізуються на двох рівнях: онтологічному та гносеологічному.

Серед принципів раціоналізму на онтологічному рівні базовим та системозапочатковуючим є принцип корисності. Він, з однієї сторони, є найпростішим та найзрозумілішим, з іншої – безсумнівною підставою для реалізації принципів більш високого рівня, наприклад, щастя чи загального блага.